

IDEA (LOPS21)

FI1 Johdatus filosofiseen ajatteluun

11. Rationalismi: tieto saadaan järjen avulla

Virittäytymisen aiheeseen

- Lue alla oleva katkelma Descartesilta ja selvitä mitä hän yrittää katkelmassa sanoa. Pohdi oletko koskaan itse kokenut vastaavaa.

Kuinka monta kertaa olenkaan yöllä uneksinut olevani tässä paikassa, takkatulen ääressä, pukeutuneena, vaikka olen ollut riisuutuneena vuoteessani! Minusta tosin näyttää nyt siltä, etten katsele tätä paperia nukkuvien silmin, ettei pääni jota nyt heilutan ole uneen vaipunut – – mutta kun mietin asiaa huolellisesti, muistan että sellaiset harhakuvitelmat ovat monesti pettäneet minua nukkuessakin. – – Havaitseen ettei ole mitään varmoja merkkejä, joiden avulla voisin selvästi erottaa valveillaolon nukkumisesta.

- Keksitkö joitain muita esimerkkejä, joissa aistisi ovat pettäneet?

Aistit voivat johtaa harhaan

- Rationalismi on tieto-opillinen näkemys, jonka mukaan tieto perustuu järkeen.
  - Rationalismi viittaa myös ajatukseen, että todellisuus on järjellinen ja loogisesti rakentunut kokonaisuus.
- Rationalismiin liittyy *a priori* (edeltäpäin) tieto, joka tarkoittaa tietoa, mikä ei edellytä havaintoa.
  - Tiedämme, että esikoisella ei ole isoveljeä ilman, että olemme havainneet yhtään esikoista. Tämän tietäminen ei siis edellytä havaintoa vaan se on tiedettävissä ennen havaintoja.

Aistit voivat johtaa harhaan

- Antiikin merkittävä filosofi Platon oli rationalisti. Hänen mukaansa aistit ovat epäluotettavia ja aistein havaittava maailma on jatkuvassa muutoksessa.
- Järjellä ymmärrettävät asiat, kuten käsitteet ja matemaattiset lauseet ovat pysyviä.
- Ihmisellä on synnynnäistä tietoa, tietoa ikuisista ideoista.
- Oppiminen on oikeastaan mieleen palauttamista (*anamnesis*).
- Oikeaa tietoa voi saada vain järjen avulla.

René Descartes: epäilyn kautta varmaan tietoon

- Miten saavuttaa täysin varmaa tietoa?
- *Systemaattisen epäilyn menetelmä*: Descartes järkeili, että varmaa tietoa voi saada vain epäilemällä aivan kaikkea.
  - Jos jokin kuitenkin kestäisi epäilyn, se olisi varmaa.
- **Pohdi, onko jotain, mitä ei voi epäillä?**
- Descartesin epäily:
  - Aistit voivat pettää.
  - Entä jos kaikki on vain unta?
  - Entä jos ilkeä demoni huijaa meitä niin, että kaikki ympärillämme onkin harhaa?
- Jäljelle jää kuitenkin jotain, jota ei voi epäillä:
  - Epäily, eli ajattelu itse!

René Descartes: epäilyn kautta varmaan tietoon

- Epäily on ajattelua, ja ajattelu edellyttää ajattelijaa, siispä:
  - *Cogito, ergo sum.*
  - *Je pense, donc je suis.*
  - *I think, therefore I am.*
  - *Ich denke, also bin ich.*
  - *Ajattelen, siis olen.*

En ole yksin

- Mutta mistä voin tietää, että maailmassa on muitakin ajattelevia olentoja?
- Descartesin vakuutti seuraava todistus Jumalan olemassaolosta:
  - **Premissi 1:** Olen olemassa.
  - **Premissi 2:** Pystyn ajattelemaan Jumalaa, joka on täydellisin ajateltavissa oleva olento. (Jumala on siis tässä argumentissa täydellinen samaan tapaan kuin pallo on pyöreä. Jumala on määritelmällisesti a priori täydellinen.)
  - **Premissi 3:** Olemassa oleva olento on täydellisempi kuin vain minun (epätäydellisen) olennon ajatuksissa oleva.
  - **Johtopäätös:** Jumala on olemassa.
- Jumala takaa sen, että voimme luottaa ulkomaailman olemassaoloon ja siihen, että aistit eivät jatkuvasti petä meitä.

Tehtävä

Idea 1, luku 11, tehtävä 4 (s. 101):

Empirismissä puhutaan tiedosta a posteriori eli kokemuksen jälkeen ja rationalismissa tiedosta a priori eli ennen kokemusta. Mitkä seuraavista väitteistä ovat luonteeltaan a posteriori ja mitkä a priori?

- a) Jokainen gynekologi on lääkäri.
- b) Kaikki lukiolaiset ovat fiksuja.
- c) Jokainen riittävän kevyellä vauhdilla ilmaan heitetty kappale palaa takaisin maan pinnalle.
- d) Sauli Niinistö on Suomen presidentti.
- e) Kaikki poikamiehet ovat naimattomia.